

Sønderjydske årbøger i 50 år.

Af **H. Lausten-Thomsen.**

I »Et Tilbageblik« II fortæller H. P. Hanssen om sit samarbejde med rigsarkivar A. D. Jørgensen:

»I 1888 drejer Korrespondancen sig mest om Startningen af »Sønderjydske Aarbøger«, hvoraf jeg vel var den ansvarshavende, men A. D. Jørgensen uden at træde frem for Offentligheden den altid virksomme indflydelsesrige Medredaktør«. På heftets titelblad står der »Udgivne af H. P. Hanssen-Nørremølle, Gustav Johansen og P. Skau«. Bindets første afhandling om »Gråstens ældre historie« er skrevet af A. D. Jørgensen, og fra hans hånd kommer der i de følgende år ikke færre end 11 bidrag, hvoraf de betydeligste er de to store redegørelser for Kong Kristian VIIIs forhold til Nord-slesvigs danskhed, og det er med fuld føje, at årbøgerne ved rigsarkivarens død bragte en stor artikel af Johan Ottosen om ham, hvori det bl. a. hedder:

»I året 1889 begyndtes da »Sønderjydske Aarbøger«. Det voksede sig snart fast, fik en pålidelig kreds af læsere, samtidig med, at der om A. D. Jørgensen samlede sig flere og flere medarbejdere. Det vakte modstandernes opmærksomhed, man prøvede at slå det ned. Og før disse nye vanskeligheder ret var overvundne, døde den mand, der havde været dets fader og sjæl«.

Der kan i dag i denne sammenhæng være grund til at spørge: Hvem giver os det levende ordbillede af A. D. Jørgensen, så vore efterkommere kan få lov til at se ham, som de så ham, der kendte ham og holdt af ham, Sønderjyden, historiegranskeren, fortælleren, administratoren, rådgiveren, vor historiske videnskabs fineste og elskeligste repræsentant? Tiden dertil må være inde.

Der er stof dertil i Johan Ottosens afhandling og i Hans Olriks mindetale ved afsløringen af mindesmærket den 31.

august 1901, trykt i »Sonderjydske Aarbøger« samme år sammen med Niels Møllers sange, i A. D. Jørgensens »En redegørelse for min udvikling og mit forfatterskab« og i særdeleshed i hans af »Dansk historisk forening« til 100 års dagen udgivne breve.

Det samme gælder forøvrigt Gustav Johannsens historie; det vil være fortjenstfuldt i sammenhæng at fremdrage ikke kun hans nationale gerning, men at fastholde mindet om hans djærve og friske person, hans brede verdenskløgt og hans myndige lune.

Gustav Johannsen skrev 1889 og hvert år derefter en oversigt over det svundne års tildragelser. I 1889 gælder det oprettelsen af »Vælgerforeningen for Nordslesvig«, landdagsvalgene og sprogeskriptet »Alle føle, at det nu mere end nogensinde gælder om, at Enhver gør sin Pligt, saa at kommende Slægter ikke skulle findes som sproglig forkrøblede og nationalt vanslægtede Efterkommere af en for Tiden kraftig og i alle Maader levedygtig Stamme«.

Gustav Johannsen er ikke historiker, men en mageløs agitator. En tale, han holdt for næsten 50 år siden, står i mindet i dag så friskt, som var den holdt i går. Der er nok historisk oplysning at hente i hans artikler, der er kendsgerninger og pålidelige oplysninger at finde; men det er alligevel forfatterens friske og frejdige kampråb, der mere end noget andet kan gøre dem til tiltalende læsning i dag; han skriver helst om det, »der er skikket til at bære nyt håb og nyt mod ind i det ny år, og vidner om, at i vor nationale kamp kendes det ikke at blive træt«. Et lille for Gustav Johannsen meget særtegnende indlæg er også de få sider »Nationalejendommeligheder« i 1891.

Den tredje af udgiverne, P. S k a u, skriver kun i de første par år i årbøgerne, et par små levnedsskildringer af J. P. Friis af Ejsbøl og degn A. K'oster i Sommersted og i 1890 et særdeles værdifuldt stykke om »De danske Landdagsmænds Stilling og Virksomhed i Provinslanddagen«.

H. P. Hanssen er den ansvarshavende redaktør, og i mange år er han den flittigste medarbejder ved årbøgerne; men det er der tidligere gjort rede for.

Om disse mænd, om A. D. Jørgensen i København, de unge historikers beundrede lærer, og om de tre mænd, der i Sønderjyllands nationale arbejde også på andre områder står i aller forreste række, samles så en kreds af fremragende medarbejdere, mennesker, hvis fag er at granske og skrive om dansk historie, og mænd, hvis gerning bærer dagens dåd i Nordslesvig og, for så vidt den er dansk, i hele Sønderjylland.

Aller først bør af disse nævnes P. Lauridsen, forfatteren af »Da Sønderjylland vaagnede«, med så vægtige afhandlinger som »Vort folks sydgrænse« i 1893, i mange måder en forløber for Cl. Eskildsens grænselære, og »Mellem Slagene« i 1899 og 1900. Cornelius Appel gør i 1894 rede for forholdet mellem dansk og preussisk politik på det nationale område i Sønderjylland under overskriften: »Det er slet ikke lige for lige«. Axel Olrik skriver i årbøgernes første bind om »Folkeviser fra Sønderjylland«, og i 1896 kommer hans prægtige redegørelse for en sundevedsk folkeviser fra middelalderen om »Iver Ottosen og hr. Buske«.

Sønderjydske årbøger tæller i disse år en hel række af fremtrædende danske historikere blandt sine medarbejdere. I indholdsfortegnelsen står foruden de nævnte navne som Fr. Barfod, Francis Beckett, Louis Bobé, Poul Bjerge, Georg Brandes, Kr. Erslev, Morten Eskesen, H. F. Fejlberg, H. R. Hiort Lorenzen, Franz v. Jessen, Fr. Jürgensen West, Marius Kristensen, M. Mackeprang (med 11 artikler), Henning Matzen, der skriver om optantspørgsmål og undersåtsforhold, R. Mejborg, P. Munch, M. H. Nielsen, Ludvig Schrøder og Gudmund Schütte.

Fra det nationale arbejde i Nordslesvig er der foruden af H. P. Hanssen artikler af Nik. Andersen, hvis store afhandling

om lydforholdene på Sundeved dog kom i »Dania«, men som i årbøgerne offentliggør en lille halv snes artikler og sine digte på sønderjydske mål, af H. V. Clausen, Niels Hansen, Chr. Hübbe, Hans Nissen (Vibøge), Thade Petersen, M. Refslund Poulsen, P. Skøvrø, Kr. Refslund Thomsen og C. P. Wolff. I et eget plan ligger beretninger om fremmede folkedeles skæbne, fra Finland af Ivar Berendsen og af F. Ohrt fra Bøhmen, af Josef Gruber fra Irland af Gudmund Schütte eller professor Holger Pedersens store afhandling om »Sprogvidenskaben« og en afhandling i 1899 af Georg Brandes om »Hr. v. Køller og Fyrst Imeritinski«.

Det er et stort og omfattende materiale, der her er fremlagt, til Sønderjyllands historie, til dagens forhold under fremmedherredømmet, til almindelig historie og til forståelse af undertvungne folkeslags skæbne. Det er et materiale af stort og blivende værd, samlet og udgivet under fremmedherredømmets vanskelige kår. Vanskelighederne udeblev naturligvis ikke.

Bagi årgang 1895 er der på tysk aftrykt en flensborgsk landsretsdom af 19. september 1895, — hvorved de anklagede Hanssen, Petersen og Matzen som forlægger, resp. redaktør og trykker af bladet »Hejmdal« og Hanssen endvidere som redaktør af »Søndagsbladet, Ugeblad for Sønderjylland« idømtes straf for at have begået »grov uorden« (»grober Unfug«) ved at kalde Slesvig for Sønderjylland:

»I omtrent et årti er denne forældede benævnelse daglig uden tvingende nødvendighed brugt af Nordslesvigs danske presse. Denne presse, hvortil også bladene »Hejmdal« og »Søndagsbladet« hører, vil efter Slesvig-Holstens indlemmelse i Preussen, holde tanken vågen i grænsebefolkningen om en eventuel genforening af en del af Slesvig med Danmark og hindre dens forsoning med dagens politiske forhold. Det er retten bekendt.«

Derefter er det umuligt at udsende forårsheftet 1896 af årbøgerne, og bindet for 1897 indledes med en henvendelse til læserne:

»Sønderjydske Aarbøger« for 1896 udkommer ikke. Grunden er en Retssag imod Tidsskriftet. Den 30. April 1896 beslaglagde Amtsdommer Lindemann i Aabenraa Restoplaget af Tidsskriftets andet Halvbind for 1895. Samtidig blev dets ansvarshavende Redaktør anklaget for »grober Unfug«, begaaet ved Brugen af Ordene »sønderjydske« og »Sønderjylland« i Tidsskriftet. Den 29. Oktbr. 1896 idømte Nævningeretten i Aabenraa Redaktøren en Pengebøde, og Beslaglæggelsen var dermed stadfæstet. Sagen gik imidlertid videre, og Aaret efter at Beslaglæggelsen fandt Sted, den 30. April 1897, afsagde Landsretten Dom i Sagen: Beslaglæggelsen blev hævet, den ansvarshavende Redaktør for Tidsskriftet frikjendt og Sagens Omkostninger paalagt Statskassen. Dommens Motiver findes andet Steds i dette Bind.

Ved Landsrettens Dom muliggjordes Tidsskriftets Fortsættelse, og Arbejdet blev strax gjenoptaget. Men et Aar var imidlertid gaaet tabt, og vi har derfor fundet det rigtigst at fortsætte »Sønderjydske Aarbøger« med Aargangen 1897.

Udgiverne.«

Heller ikke årgang 1898 udkom; men det skyldtes dels A. D. Jørgensens død og dels lokale vanskeligheder, der ligeledes hindrede udgivelsen af årgang 1911, og siden kom årbøgerne ellers regelmæssigt indtil Krigen. I sidste hefte 1901 meddeles Gustav Johannsens død, og i første hefte 1902 giver hans svigersøn Johan Ottosen »Et bidrag til Gustav Johannsens historie«. På titelbladet er hans navn afløst af Nikolaj Andersens, der fra først af og i mange år havde været årbøgernes flittige medarbejder.

Årgang 1914 indledes med en henvendelse til læserne fra H. P. Hanssen-Nørremølle, der nu står som eneudgiver:

»Ved Verdenskrigens Udbrud i August 1914 var første Halvbind af »Sønderjydske Aarbøgers Aargang 1914 udsendt og 6 Ark af andet Halvbind trykt. Men med Militærcensurens Indførelse maatte Arbejdet afbrydes, og det var umuligt at fortsætte det under Krigen.

I Krigsaarene døde mine mangeaarige Medudgivere P. Skau, Bukshave, og N. Andersen, Aabenraa. Dette i Forbindelse med andre Forhold, som jeg ikke var Herre over, gjorde, at der hengik rum Tid, inden Arbejdet kunde genoptages. Da Vanskelighederne omsider var overvundne og andet Halvbind 1914 færdigtrykt, gik hele Oplaget, inden Tidsskriftet kunde udsendes, desværre op i Luer under en Ildløs i Kommissionlageret.«

Dermed var Ulykkerne imidlertid ikke forbi, andet Halvbind 1914 brændte for anden Gang og kunde først endeligt udsendes 1923, samtidigt med at »Historisk Samfund for Sønderjylland« udsendte første hefte af »Sønderjydske årbøgers« 2. række under redaktion af H. P. Hanssen (der nu ikke mere bruger formen H. P. Hanssen-Nørremølle), Thade Petersen, der både har været en flittig medarbejder og i mange år trofast og samvittighedsfuldt har udført et stort arbejde i redaktionen, og af H. Lausten-Thomsen. Indtil 1930 udkom årbøgerne i samme form som tidligere; i 1929 afløstes dog H. P. Hanssen i redaktionen af historikerne Frode Gribsvad og Hans Lund, og siden 1937 dannes Historisk samfunds redaktionsudvalg for »Sønderjydske årbøgers« af Hans Lund, foreningens sekretær dr. phil. Karl N. Bock og H. P. Hanssens efterfølger som dens formand H. Lausten-Thomsen. Årbøgernes årgang 1932 udkom ikke, men i stedet udkom foreningens Festskrift til H. P. Hanssen paa hans 70 Aars Dag den 21. Februar 1932«, udgivet i fællesskab med Sprogforeningen og Sønderjydske skoleforening, samlende en række værdifulde afhandlinger til Sønderjyllands historie, et både af de lodigste og smukkeste festskrifter, der er udsendt i Danmark.

I 1933 skiftede »Sønderjydske Årbøger« udseende; deres 3. række har noget større format end tidligere; men siden er de udkommet regelmæssigt og har endnu kunnet bringe betydelige afhandlinger til landsdelens historie.

»Sønderjydske årbøgers« tilværelse har i mange henseender været brydsom og omskiftelig. Enkelte hefter har kunnet bringe bidrag af stor værdi, andre har måttet blive mindre lodige. Der har måttet tages hensyn til national-politiske forhold, emner har måttet vælges og behandles under hensyn til en meget broget kreds af læsere. Der har måttet skrives letfatteligt, uden at der har kunnet slås af paa den videnskabelige sandhed. »Sønderjydske årbøgers« indhold har i et halvt århundrede båret bud om dansk historiegranskning med fuld respekt for videnskabelig pålidelighed, der kan i dag ikke fra nogen side skrives sønderjydske historie, uden at man må ty til »Sønderjydske årbøger« som kildekrift med gode og tilforlidelige oplysninger på mange områder.

Samtidigt har »Sønderjydske årbøger« øvet en af national ildhu båret gerning i det danske folks tjeneste. Sønderjyllands åndelige eje havde været mindre og mere ensidigt, om ikke »Sønderjydske årbøger« i de mange år havde bragt trofast bud fra dansk historiegranskning og selv havde været præget af dansk ånd.

Hvad A. D. Jørgensen og H. P. Hanssen lagde planer om, hvad Gustav Johannsen, P. Skau og H. P. Hanssen førte ud i livet, sætter endnu år efter år sine spor, det vil være af største værdi for Sønderjylland og danske mennesker i Sønderjylland, dermed for hele vort land, om »Sønderjydske årbøger« vedblivende kan ledes i den ånd, hvori de først var tænkt. Viljen dertil er i rigt mål til stede.

H. L a u s t e n - T h o m s e n.
